

„...a szegények mindig veletek lesznek¹”

(Információs menedzserek és/vagy szociális munkások)

A „Könyvtárak a kirekesztés ellen” című nemzetközi program 1999. június 2-án, Budapesten tartott konferenciáján már szóban jeleztem, most írásban is szeretném egyértelművé tenni javaslatomat, mely szerint az alapvető célokkal mélységesen egyetértve és nem a szavakon lovagolva, hasznosabb, nagyobb mozgósító erővel bíró lenne, ha ez a nemzetközi együttműködés, az erőfeszítések sora nem valami ellen, hanem *valami érdekében* hívná fel az érintettek figyelmét. Már csak azért is, mert a mai magyar társadalomban talán csak az egyházi intézmények mondhatók nyitottabbnak közkönyvtárainknál. A helyben olvasás – a törvény szellemében – ingyenes, *elvileg* mindenki számára hozzáférhetőek könyvtáraink!

Az előző két konferencián az Országos Széchényi Könyvtár ilyen irányú tevékenységét (továbbképző tanfolyamok, konferenciák szervezése, kiadványok szerkesztése, megjelentetése stb.) ismertettem röviden. Most egy országos méretű, felderítő jellegű vizsgálódás eredményeiről szeretnék számot adni.

1999 szeptember elején körkérdest intéztünk 19 megyei könyvtár igazgatójához és a Főváros Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójához:

1) *Hogyan tapasztalják Önök (Ön és közvetlen munkatársai), változott-e lényegesen a hazai közkönyvtárak (megyei, városi, községi könyvtárak) szociális funkciója az utóbbi évtizedben? (A megfelelő válasz aláhúzendő!)*

- a) Lényeges változás nem történt.
- b) Ma a helyzet rosszabb, mint 10 évvel korábban. (Kevesebb pénz és energia jut az ilyenfajta munkára.)
- c) Határozottan javult a helyzet, szolgáltatásaink köre bővült.

2) Kérem fejtsse ki, illusztrálja néhány mondatban a fentiekben jelzett véleményét!

Húsz levelünkre 16, tehát több mint kétharmados arányú tartalmas, jól értékelhető, a részletekkel is differenciáltan foglalkozó válasz érkezett². Beszámolóm gerincét az említett 16 levél összegzése alkotja. Vagyis leginkább helyzetjelentést, saját tapasztalatokkal és némi töprengéssel kiegészítve kap most kézhez az olvasó.

A válaszok árnyalt bemutatása előtt villantsuk fel a legkarakteresebb összképet! Hogyan ítélik meg közvetlenül a terepen, az olvasókkal foglalkozó kollégák: van-e jól érzékelhető változás könyvtáraink ilyen irányú szolgáltatásai terén az utóbbi évtizedre visszatekintve?

1 Máté 26. 11.

2 Ezúton is hálásan köszönöm a későbbiekben név szerint felsorolandó minden kedves kolleginának és kollegának, hogy fáradozásuk nyomán kísérletet tehetek egy vázlatos összkép felrajzolására a közkönyvtárak szociális funkciójáról.

Az ilyen jellegű szolgáltatások romlását, a szociális funkcióra fordítható pénz és energia csökkenését érzékelték 9 megyeszékhelyen (Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Salgótarján, Szekszárd, Szolnok, Veszprém). A helyzetet lényegében változatlanok ítélték 4 megyei könyvtárban: Szegeden, Székesfehérvárról, Szentendrén és Tatabányán. 3 megyei könyvtár tudott – bár nem egyértelműen – a szolgáltatások bővüléséről, a javulás jeleiről beszámolni (Békéscsaba, Szekszárd, Szombathely). Amint a zárójeles felsorolásból már kitetszik, Elekes Eduárdné (Szekszárd) az átlagosnál is differenciáltabban fogalmazott, és egyszerre ítélte mindkét állítást (romlás és javulás) igaznak: bizonyos területeken a visszalépés, más tekintetben viszont a gazdagodás, a bővülés példáit sorolta. Kiss Gábor kedves zalaegerszegi kollégánk lényegében ugyanezt tette (jó és rossz példákat sorolt) állásfoglalás, minősítés nélkül, s inkább a változások sorát hangsúlyozta. Vagyis a romlás (9) és stagnálás (4) szavazatával áll szemben a többnyire pozitív mérleget megvonók, de a negatívumokat is számba vevők kis csoportja (3).

Sikereink

Amint Pallósiné Toldi Márta (Szombathely) írja, jól érzékelhetően erősödött a könyvtárak szociális funkciója iránti igények együttese, s a könyvtárosok „*nem csupán kényszerből, hanem meggyőződésből is*” igyekeztek válaszolni ezekre a kihívásokra. Korábban is foglalkoztak már öregekkel, betegekkel, mozgássérültekkel, de a hajléktalanok, munkanélküliek növekvő számú jelenléte akarva-akaratlanul befolyásolja a gyűjteményfejlesztés szempontjai mellett a könyvtárosok „viselkedés-repertoárját” is.

Békéscsabáról Litauszky Györgyné válaszában egy sor negatívum mellett (bizonytalan kimenetelű pályázatok függvénye a hangoskönyvek gyarapítása, a házhozszállítás; a liftet pénzügyi okok miatt nem lehet használni stb.) mégis a fejlődés mozzanatait látja dominánsnak: bővült a pályázati források száma, jogsegélyszolgálatot szerveztek, képzési és továbbképzési programokba kapcsolódtak be a munkanélküliek megsegítése érdekében, s az értelmi fogyatékosok számára rendszeresen tartanak könyvtári foglalkozásokat.

Hasonló pozitív hírek érkeztek (a negatív tendenciák felsorolása után) Szekszárról is, ahol külön tájékoztató pont szolgálja az állásajánlatokról, tanfolyamokról, a pályázati lehetőségekről, illetve az uniós csatlakozási esélyekről tudakozódókat, továbbá kedvező változások történtek a nyelvi, etnikai kisebbségek könyvtári ellátásában is.

Ugyanakkor kötelességünk – a válaszlevél hiányában is – külön említést tenni a Kecskeméti 1996-ban felépült új megyei könyvtár jól érzékelhető ilyen irányú szolgáltatásainak bővüléséről.

Lényeges változás nem történt...

...választák négy megyei könyvtárból: Komlói József Székesfehérvárról, Mlakár Erzsébet Tatabányáról, Molnár Mária Szegedről és Ságváriné Nincsevics Klára Szentendréről. Egybehangozón a segítségre, a „pozitív diszkriminációra”

szorulóknak számának jól látható gyarapodásáról tudósítanak, miközben az épületek adottságai a kerekesszékekhez kötötteket többnyire eleve meggátolják a könyvtárhasználatban.

A könyvtárosok többsége képzetlen „hályogkovácsként”, nagy empátiával, de egyre fásultabban végzi az intézményen belüli „szociális munkát”. Amint Molnár Mária, aki egyébként a vakok és gyengénlátók könyvtári szolgálatát mintaszerűen végzi, írja: nagy szükség lenne a szupervízió megszervezésére, hogy a fájdalmasan nyomasztó élményeket kollégáink a szakemberekkel megoszthassák, s netán alkalmanként még ötleteket, tanácsokat is kaphassanak.

A látszólagos „állóvízben” két újszerű mozzanatot kell kiemelnünk. Komlósi József (Székesfehérvár) a Fejér Megyei Cigány Szövetséghez kihelyezett jelentős könyvvállományról tudósít, Mlakár Erzsébet (Tatabánya) pedig a nappali tagozatos felsőoktatásban tanulók tankönyvek iránti növekvő igényét teszi szóvá. (Az egyre drágább oktatási segédleteket mind kevesebben tudják megvenni!) Súlyos paradoxon! Főiskolai, egyetemi hallgatók! Ki merné őket kirekesztett, megbélyegzett csoportnak, rétegnak nevezni? Mégis mind többen fordulnak közülük is segítségért a könyvtárosokhoz.

Itt álljunk meg egyetlen pillanatra! Az elmúlt évtized legörvendetesebb változása éppen a közép- és felsőoktatásba kerülők arányának jelentős mértékű növekedése. Miközben a könyvtári kapacitások inkább stagnáltak, a feszültség ezen a síkon ugyancsak erősödött. Rendhagyó módon válaszol Ságváriné Nincsevics Klára Szentendréről. A helyzetet változatlanul minősítette ugyan, de az indoklás szinte kizárólag negatív mozzanatokot tartalmaz: pénz hiányában könyveket nem szállítanak házhoz, hangoskönyveket nem vásárolnak, a fiókkönyvtárakat felszámolták, a nemzetiségek könyvellátása romlott.

A helyzet rosszabb, mint 10 évvel korábban

A válaszolók több mint fele (8 megyei könyvtár és a főváros központi könyvtárának szakreferense) egybehangzóan vallja a fenti állítást igaznak. Érveik szerint nem csupán az ilyen jellegű igények száma emelkedik folyamatosan, de ezzel egyidőben a létszámleépítések (egy könyvtárosra több olvasó jut), a növekvő anyagi gondok, illetve az új szolgáltatási technológiák (adatbázisok kezelése, Internet-használat) elsajátítása szintén jelentős többlet-órákat von el az amúgy is túlterhelt könyvtárosok idejéből (Gellér Ferencné).

Többen a fentiek eredményeként már nem csupán a szociális funkció háttérbe szorulását, hanem az alapfeladatok ellátásának biztonságát is féltik (Köpflerné Szeles Judit). A legtöbb könyvtár eleve alkalmatlan a mozgássérültek (kerekesszékekhez kötöttek) fogadására. Tegyük gyorsan hozzá: sok esetben elegendő lenne egyetlen kapaszkodó korlát felszerelése, ami nem lehet pénzügyi kérdés!

A korábban jól szervezett hangoskönyv-ellátás utánpótlása akadozik, ha pedig nincs friss kínálat, akkor a vakok és gyengénlátók érdeklődése ugyancsak megcsappan. A nehéz körülmények között élők (munkanélküliek, hajléktalanok) főként a téli hónapokban jelentkeznek könyvtárainkban, amikor a közép- és felsőoktatás oldaláról is a legnagyobb a terhelés.

Vagyis mind többen fogalmazzák meg, hogy a korábbi, a szó nemes értelmében vett, a teljes emberre irányuló szolgálat ma egyre inkább az információszolgáltatásra szűkül le (Oltai Judit). A főként időseket, a kulcsos gyerekeket, a csellengő kamaszokat, a munkanélkülieket, a magányos kismamákat jellemzi a meghitt beszélgetések iránti igény, de manapság az információéhes fiatalok mögött rendszerint háttérbe szorulnak. Ezzel együtt, ha csökkenő számban is, de sok helyen működnek még a nyugdíjas, a gyermek- és kismamaklubok, szerveznek olvasótáborokat és jogsegélyszolgálatot, többen kiemelik a cigánytanulók és egyéb hátrányos helyzetű rétegek számára rendezett programjaikat. Az igények és a lehetőségek közötti növekvő feszültségek ellenére a könyvtárosok hivatástudatának, elkötelezettségének, empátiájának eredményeként nem csupán „információs menedzserek”, de egyidejűleg a segítő kapcsolatot megjelenítő, a másik embert megérteni és szolgálni tudó kollégáink is dolgoznak ma még – időnként már-már szociális munkásként – könyvtárainkban.

E sorok írója a válaszolóik jelentős részével egyetértésben vallja, hogy már az alapképzésben, majd a továbbképzés rendszerében kellene helyet kapnia a probléma iránti érzékenység kialakításának, a speciális segítő attitűdök és eljárások átadásának, hogy ne folytatódhasson az anyagi, a társadalmi és kulturális egyenlőtlenségek manapság jól látható növekedése.

Hiszen elveink szerint a könyvtárak is részei a társadalmi kohéziót, az összetartozás tudatát erősítő intézményrendszereknek, éppen nyitottságuk, a mindenfajta kirekesztést elutasító, a mindenkor velünk együttlévő szegények, szellemi, fizikai, anyagi, érzelmi hátrányokkal küszködők iránti szolidaritást – a 2000 éve született ácsmester szavaira emlékezve – sokkal inkább vállaló célrendszerük okán.

A fenti összegzésből bizonyára egyértelművé vált: segítőkész, tanulni és tenni vágyó könyvtárosok százai, ezrei várják, hogy költségvetési vagy pályázati támogatásokat elnyerve (például a BIBLEX-programból) mind több idővel, energiával, dokumentummal szolgálhassák a rászorulókat; az épületeket, a lifteket, a „szellemi és fizikai kapaszkodó korlátokat” pedig egyre használhatóbb állapotba hozhassák.

Nagy Attila